

تحلیل کیفیت زندگی در دو بافت قدیم و جدید شهر مراغه با بهره گیری از مدل های آنتروپی و الکتره

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۱/۱۲/۰۷

عیسی ابراهیم زاده (دانشیار دانشگاه سیستان و بلوچستان)
حسن آهار* (کارشناس ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات قزوین)
فرخ طهماسبی (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی)
ایوب منوچهری میاندوآب (دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران)
علی اکبر شهناز (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه سیستان و بلوچستان)

چکیده

مفهوم کیفیت زندگی شهری، از مهم ترین جریان های فکری اخیر است که برنامه ریزی را تحت تاثیر خود قرار داده است. از دهه ی ۱۹۷۰، مطالعه ی شاخص های اجتماعی به عنوان حوزه ای از علوم اجتماعی دانشگاهی مقبولیت به دست آورد و موجب تلاش هایی برای گزارش های اجتماعی منظم و تولید داده های ویژه، برای پایش اجتماعی شد. هدف این مقاله تبیین سطوح کیفیت زندگی در دو بافت قدیم و جدید شهر مراغه بر مبنای عوامل اقتصادی، اجتماعی، مسکونی، بهداشت محیطی، دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری و کیفیت حمل نقل عمومی می باشد. روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی می باشد. ابتدا مطالعات اکتشافی به صورت کتابخانه ای و بازدید مقدماتی صورت گرفته و سپس مطالعه میدانی با استفاده از روش پرسشنامه ای انجام شده است. در نهایت برای تحلیل و رتبه بندی محلات، روش آنتروپی و ELECTRE به کار گرفته شده است. بر مبنای بررسی های صورت گرفته، با استفاده از آنتروپی شاخص دسترسی به فضای سبز با امتیاز بالا و اختلاف چشمگیری به ویژه در بافت قدیم نسبت به بقیه ی شاخص ها در رتبه ی اول قرار دارد. شاخص های کیفیت حمل و نقل عمومی، کیفیت دسترسی سواره به واحد مسکونی، کیفیت خیابان ها و معابر در بافت قدیم حائز اهمیت بودند، شاخص های دسترسی به تسهیلات و خدمات عمومی، متوسط قیمت زمین در سطح محلات بیش ترین اهمیت را داشتند. براساس نتایج به دست آمده از تکنیک ELECTRE محلات ۳-۱، ۲-۱، ۳-۲ و ۴-۱ در بدترین شرایط و پایین ترین رتبه قرار دارند.

واژه های کلیدی: کیفیت زندگی، شهر مراغه، بافت قدیم، بافت جدید، مدل های آنتروپی و الکتره

* نویسنده رابط: ahar.hasan@gmail.com

مقدمه

تاریخچه پیدایش مفهوم کیفیت زندگی به دوران ارسطو در ۳۸۵ سال قبل از میلاد مسیح باز می‌گردد. در آن دوران ارسطو زندگی خوب یا خوب انجام دادن کارها را به معنی شاد بودن در نظر گرفته است، لیکن در عین حال به تفاوت مفهوم شادی در افراد مختلف پرداخته است و ذکر نموده است، سلامتی که باعث شادی در یک فرد بیمار می‌شود با ثروتی که فرد فقیری را شاد می‌کند یکسان نیست و به طور مشخص بیان نموده است که شادی نه تنها برای افراد مختلف معانی متفاوتی دارد، بلکه برای یک فرد نیز در شرایط متفاوت معنی یکسانی نخواهد داشت. به هر حال در آن زمان شادی یا شادمانه زیستن معادل با آنچه که امروز کیفیت زندگی تلقی می‌شود بود؛ ولی اصطلاح کیفیت زندگی تا قرن بیستم مورد استفاده قرار نگرفته بود. به مرور زمان محققین متوجه شدند که کیفیت زندگی می‌تواند یکی از پیامدهای پراهمیت در ارزیابی‌های سلامت باشد، چنانچه تعریف سازمان بهداشت جهانی از سلامت نیز به این نکته تاکید دارد (Fayers P M et all, 2000). با توجه به تعریف تندرستی توسط سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۴۸ میلادی، مبنی بر ابعاد وسیع آن به شکل رفاه کامل فیزیکی، روحی و اجتماعی و نه فقط عدم وجود بیماری، لازم است اندازه‌گیری سلامت و ارزیابی مداخلات بهداشتی علاوه بر شاخص‌های فراوانی و شدت بیماری به سایر ارزش‌های انسانی مانند کیفیت زندگی نیز توجه کند (Chapman & Hall, 2002 & Bonomi A, Patric D, Bushnell D, 2000). در دهه‌ی ۱۹۷۰، مطالعه شاخص‌های اجتماعی به عنوان حوزه‌ای از علوم اجتماعی دانشگاهی مقبولیت به دست آورد و موجب تلاش‌های برای گزارشات اجتماعی منظم و تولید داده‌های ویژه برای پایش اجتماعی شد (Smith, 1997, Liu, 1976 Campbell, et al) (1976).

مبانی نظری

اصولاً، کیفیت زندگی واژه‌ای پیچیده‌ی چند بعدی و کیفی درباره‌ی شرایط و وضعیت جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص (شهر، منطقه، محله، واحد همسایگی و...) است که هم متکی به شاخص‌های ذهنی یا کیفی و هم متکی به شاخص‌های عینی یا کمی است. کیفیت زندگی شهری در کشور‌های مختلف و حتی در نواحی یک کشور نیز متفاوت است ولی جوهر مشترک آن معطوف به تامین نیازهای اساسی مادی و معنوی در دو وجه ذهنی و عینی به طور توأمان است (کوکبی، ۱۳۸۶:۷۶). رواج و کاربرد مفهوم کیفیت زندگی در واقع کنشی

است علیه توسعه‌ی یک بعدی اقتصادی در سطح ملی و توسعه صرفاً کالبدی در مقیاس شهری و تلاشی است در جهت دستیابی به معیارهای کیفی در عرصه‌ی برنامه‌ریزی (مهدیزاده و همکارانش، ۱۳۸۵: ۳۰۴) مفاهیمی همچون کیفیت زندگی و کیفیت محیط شهری هنوز به طور واضح تعریف نشده‌اند و علوم مختلف با توجه به قلمرو مطالعه و نوع کاربرد آن تعریف‌های متفاوتی از آن دارند. برای مثال کیفیت محیطی، مفهومی است که مفاهیم دیگری را نیز در خود دارد، به عبارت دیگر این مفهوم، یک مفهوم چند بعدی است. برخی از محققان نیز معتقدند که تعریف مفاهیم چند بعدی به راستی امکان‌پذیر نمی‌باشد. (Van Kamp and et al, 2003: 6) در جدول شماره (۱) برخی از مهم‌ترین تعاریف در باب کیفیت زندگی ارائه گردیده است.

جدول شماره (۱): تعاریف کیفیت زندگی

تعریف	سال	محقق
کیفیت زندگی به درجه‌هایی از بالا بودن خصوصیات زندگی یا رضایت از آن اشاره دارد. وضعیت وجودی فرد، رفاه، رضایت از زندگی از یک سو به وسیله واقعیت‌های بیرونی و عوامل زندگی فردی و از سوی دیگر توسط ادراک درونی و ارزیابی که شخص از واقعیتها و عوامل زندگی و فردی خودش دارد، تعیین می‌شود.	۱۹۸۰	Szalai
ادراک فردی از جایگاهش در زندگی در بستر سیستم‌های فرهنگی و ارزشی که فرد در آن زندگی می‌کند و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها و علایق فردی.	۱۹۹۹	WHO-QOL Group
رضایت از زندگی	۱۹۹۷	Diener and Suh
میزان لذتی که شخص از امکانات مهم زندگی می‌برد	۱۹۹۶	Raphael et al
امید به زندگی رضایت بخش = ایجاد میزانی از امید به زندگی (در طول سال) و میانگینی از "شادکامی"	۱۹۹۶	Veenhoven
زندگی خوب ترکیبی از لذت بردن: وضعیت روحی مثبت، رضایت مندی: ارزیابی میزان موفقیت درک برنامه زندگی یا ادراک فردی از زندگی خوب و برتری است.	۱۹۹۷	Musschenga
"زندگی خوب" ترکیبی است از: زندگی خوب پر از شادکامی (رضایت از زندگی) زندگی خوب منطقی (نگرانی متقابل افراد نسبت به یکدیگر، درک متقابل دیگران) زندگی خوب انسانی (درک قابلیت‌های انسان، ارزش واقعی شخص، استقلال فردی) زندگی خوب اصولی (طبق آنچه که صحیح است: منطبق با اصول اخلاقی، الزامات مذهبی)	۱۹۹۷	Cheung
کیفیت زندگی لوازم مادی و معنوی واقعی زندگی است و درک آن به وسیله خصیصه‌هایی همچون سلامت، محیط زندگی و برابری قانونی، کار، خانواده و غیره مشخص می‌گردد.	۲۰۰۲	RIVM

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

ابعاد کیفیت زندگی:

۱- شاخص‌های ابعاد اقتصادی کیفیت زندگی

۱-۱ رفاه اقتصادی فردی (درآمد سرانه‌ی فردی، ثروت، پس‌انداز سرانه، مالکیت مسکن، ارزش واحدهای مسکونی و...)

۲-۱ سلامت اقتصادی جامعه (درصد خانواده‌های با درآمد بالاتر از خط فقر، ارزش‌افزوده به ازای هر نیروی کار در جریان تولید، شاخص نابرابری درآمدی، میزان بیکاری و ...)

۲- شاخص‌های ابعاد سیاسی کیفیت زندگی

۱-۲- فعالیت‌های شخصی (تیراژ روزنامه‌های محلی یکشنبه به ازای هر هزار نفر، درصد واحدهای مسکونی دارای تلویزیون، مشارکت در فعالیت‌های سیاسی، نسبت تعداد رأی‌دهندگان در انتخابات ریاست جمهوری به کل جمعیت در سن رأی‌دهندگان و ...)

۲-۲- عوامل حکومت محلی: (مهارت حرفه‌ای، میانگین دریافتی ماهانه‌ی آموزگاران تمام وقت، میزان جرایم خشونت‌آمیز به ازای هر ۱۰۰ هزا نفر، شاخص جامعه شاخص آموزش جامعه و ...)

۳- شاخص‌های ابعاد محیط زیستی کیفیت زندگی

۱-۳- محیط‌زیست فردی و سازمانی (نمایه‌ی آلودگی هوا، میانگین سطح کلیه‌ی ذرات معلق در هوا، سطح پارک‌ها و نواحی تفریحی به ازای هر هزار نفر، تراکم جمعیت در شهر مرکزی منطقه کلان شهری، نفر در هر مایل مربع و ...)

۲-۳- محیط‌زیست طبیعی (داده‌های آب‌وهوا شناختی (اقلیم‌شناختی)، روزهای آفتابی ممکن در طول سال، میانگین سالانه‌ی وقوع پدیده‌ی وارونگی و ...)

۴- شاخص‌های ابعاد سلامت و آموزش کیفیت زندگی

۱-۴- شرایط فردی (سلامت، میزان مرگ‌ومیر به ازای هر هزار نفر، آموزش)
۲-۴- شرایط جامعه (میزان فراهم بودن و در دسترس بودن مراقبت‌های بهداشتی، پیشرفت‌های آموزشی)

۵- شاخص‌های ابعاد اجتماعی کیفیت زندگی

۱-۵- رشد شخصی (وجود فرصت برای پشتیبانی از خود، رشد پیشینه‌ی توانایی‌های فردی، گسترش فرصت برای انتخاب شخصی، گسترش فضایی و ...)

۲-۵- برابری فردی (نژاد، جنسیت، شرایط زندگی در جامعه، تسهیلات) (Liu, 1976).

تعیین منطقه مورد مطالعه

شهر مراغه یکی از قدیمی ترین شهرهای ایران است. این شهر در زمان استیلای مغول توسط هلاکو خان به عنوان پایتخت کشور ایران انتخاب شد. این شهر در ۳۷ درجه و ۲۳ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۹۰ متر می باشد. شهر مراغه به وسعت تقریبی ۲۶۴۷ هکتار در امتداد رودخانه‌ی صوفی چای و در دامنه های جنوبی کوه سهند واقع شده است. جمعیت شهر طبق سرشماری سال ۱۳۸۵، معادل ۱۴۹۹۲۹ هزار نفر بوده است. ۲۹۸۰۹ نفر که تقریباً ۲۰ درصد جمعیت شهر مراغه را شامل می شود، در بافت قدیم یا تاریخی این شهر زندگی می کنند، این شهر به لحاظ ساختاری تقریباً شطرنجی است و بافت قدیمی دارای بافتی تقریباً ارگانیک می باشد. هم اکنون شهر مراغه دارای ۲۶ محله و ۷ ناحیه می باشد.

نقشه ۲- موقعیت محلات بافت قدیم و جدید شهر مراغه

نقشه ۱- موقعیت شهر مراغه

بازسازی از: نگارندگان، ۱۳۸۹

روش تحقیق

این تحقیق از نظر روش، توصیفی- تحلیلی بوده و برای انجام آن ابتدا مطالعات اکتشافی به صورت کتابخانه ای و بازدید مقدماتی صورت گرفته و مطالعه میدانی با استفاده از ابزارهای تحقیق صورت گرفت. جمع آوری اطلاعات از طریق منابع کتابخانه ای و پرسشنامه ای بوده است. جامعه ی آماری مورد مطالعه، شهروندان ساکن در بافت قدیم و جدید شهر مراغه بودند،

برای به دست آوردن شاخص های کیفیت زندگی از دو روش کتابخانه ای و پرسشنامه ای استفاده شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از روش های تشریحی و کمی صورت گرفته است. در این تحقیق شاخص های مختلف بررسی شد که این شاخص ها در ۶ گروه دسته بندی شدند. به منظور قیاس میزان برخورداری محله ها، برای هر یک از گزینه های خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم، که در پرسشنامه لحاظ شده است، وزن هایی در نظر گرفته شده است که به ترتیب ۳، ۲، ۱، -۱، -۲ می باشد. از ضرب سهم هر یک از گزینه ها با وزن آن گزینه و مجموع تمامی وزن ها برای هر یک از محله ها، میزان وزن نسبی هریک از محله ها محاسبه گردید است، و برای تحلیل نهایی نیز از روش های آنالیز ELECTRE استفاده شده است.

روش^۱ ELECTRE:

روش ELECTRE جزء روش های تحلیل تصمیم چند معیاری است که در اروپا و در اواسط دهه ۱۹۶۰ مورد استفاده قرار گرفت این روش نخستین بار توسط «برنارد روی» (BERNARD ROY) که با شرکت مشاور SEMA همکاری داشت ارائه گردید. تصمیم گیری های چند معیاره (MCDM) یکی از روش های رایج در علوم، شغل، حکومت و دنیای مهندسی است که کاربرد زیادی دارد (Wanga, 2008). روش ELECTRE یکی از روش های رایج به مفهوم "غیر رتبه ای" به جای رتبه بندی گزینه ها از روش غیر رتبه ای استفاده می کند (Yi-Chung Hu, 2009) در این روش کلیه گزینه ها با استفاده از مقایسات غیر رتبه ای مورد ارزیابی قرار گرفته و بدان طریق گزینه های غیر موثر حذف می شوند. مقایسات زوجی بر اساس درجه توافق از اوزان (Wj) و درجه اختلاف از مقادیر ارزیابی وزین (Vij) استوار بوده و توأماً برای ارزیابی گزینه ها مورد آزمون قرار می گیرد. کلیه این مراحل بر مبنای یک مجموعه هماهنگ و یک مجموعه ناهماهنگ پایه ریزی می شوند که روش بدین لحاظ معروف به "آنالیز هماهنگی" هم می باشد (اصغریپور: ۱۳۸۷، ۲۸۵).

جدول ۲- معیارها و زیرمعیارهای اصلی سنجش کیفیت زندگی در تحقیق مورد مطالعه

زمینه اصلی	شاخص ها	زیر شاخص ها
اجتماعی	کیفیت روابط همسایگی	۱- میزان شناخت همسایه ها ۲- میزان روابط با همسایه ها ۳- میزان دخالت همسایه ها در امور یکدیگر
	کیفیت امنیت اجتماعی	۱- فضاهای جرم خیز ۲- بزهکاری ۳- ایجاد مزاحمت از طرف جوانان
	کیفیت مشارکت اجتماعی	۱- تمایل به مشارکت در کار های عمرانی ۲- مشارکت مراسم های مذهبی و سنتی محله
	کیفیت میزان رضایت از محله	۱- حساس تعلق خاطر به محله ۲- رضایت نسبی از محله
اقتصادی	متوسط قیمت زمین	- متوسط قیمت زمین در سطح محلات (میانگین کاربری های مسکونی و تجاری)
	میانگین درآمد	۱- میزان پس انداز ماهانه
	مالکیت اتومبیل	-
	نوع مالکیت	۱- خصوصی ۲- دولتی
	سطح زیر بنا	۱- سطح زیر بنای واحد های مسکونی
مسکونی	کیفیت واحد مسکونی از نظر شهروندان	۱- عمر ساختمان ۲- مصالح ۳- رضایت از فضای داخلی واحد مسکونی
	کیفیت واحد مسکونی از نظر پژوهشگران	۱- نوساز ۲- قابل نگهداری ۳- تعمیری ۴- تخریبی
	دسترسی به خدمات ، تسهیلات و تجهیزات شهری	۱- وجود این فضاها در سطح محلات ۲- نحوه دسترسی به این فضاها
حمل و نقل	دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری	۱- دسترسی به مراکز آموزشی ۲- دسترسی به مراکز خرید روزانه و هفتگی ۳- دسترسی به مراکز درمانی ۴
	دسترسی به حمل نقل عمومی	۱- دسترسی به ایستگاه های اتوبوس ۲- کارایی سیستم حمل و نقل عمومی
کیفیت بهداشت محیطی	کیفیت خیابان ها، کوچه ها و معابر	۱- روشنایی در شب ۲- کفسازی
	کیفیت دفع فاضلاب و زباله	۱- نحوه جمع آوری زباله ۲- آب های سطحی ۳- بو ۴- آلودگی آب

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

جدول ۳- وزن هریک از سرانه ها در سطح محلات

دسترسی سواره به واحد مسکونی	کیفیت خیابان ها، کوچه ها	کیفیت دفع فاضلاب و زباله	کیفیت تردد (حمل و نقل عمومی)	کیفیت آبیه	وضع مالکیت (خصوصی)	درصد باسوادى مرد و زن	مساحت زیر بنا	سطح اشغال	مالکیت اتومبیل
بافت قدیم									
0.926	0.926	0.956	0.899	0.950	0.999	0.998	0.996	0.996	0.920
0.074	0.074	0.044	0.101	0.050	0.001	0.002	0.004	0.004	0.080
0.083	0.083	0.050	0.113	0.057	0.001	0.002	0.004	0.004	0.089
۵	۵	۹	۲	۷	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۴
بافت جدید									
0.965	0.965	0.973	0.984	0.971	0.999	0.998	0.984	0.999	0.962
0.035	0.035	0.027	0.016	0.029	0.001	0.002	0.016	0.001	0.038
0.0۲۸	0.065	0.050	0.030	0.0۲4	0.002	0.003	0.030	0.002	0.070
۱۲	۵	۷	۱۱	۱۴	۱۷	۱۶	۱۱	۱۷	۳

گیریه ها	روابط همسایگی	امنیت اجتماعی	مشارکت	رضایت ساکنین هر محله	متوسط قیمت (هزار تومان)	میانگین درآمد (تومان)	دسترسی به فضای سبز	واحد مسکونی از نظر شهروندان	دسترسی به خدمات شهری (مدرسه، درمانگاه، ایستگاه)
بافت قدیم									
E	0.988	0.951	0.983	0.909	0.995	0.978	0.798	0.948	0.993
D	0.012	0.049	0.017	0.091	0.005	0.022	0.202	0.052	0.007
W	0.013	0.055	0.019	0.102	0.006	0.025	0.227	0.058	0.008
رتبه	۱۲	۸	۱۱	۳	۱۴	۱۰	۱	۶	۱۳
بافت جدید									
E	0.986	0.963	0.989	0.948	0.975	0.980	0.925	0.926	0.967
D	0.014	0.037	0.011	0.052	0.025	0.020	0.075	0.074	0.033
W	0.027	0.069	0.021	0.096	0.046	0.037	0.139	0.36	0.060
رتبه	۱۳	۴	۱۵	۲	۸	۹	۱	۱۰	۶

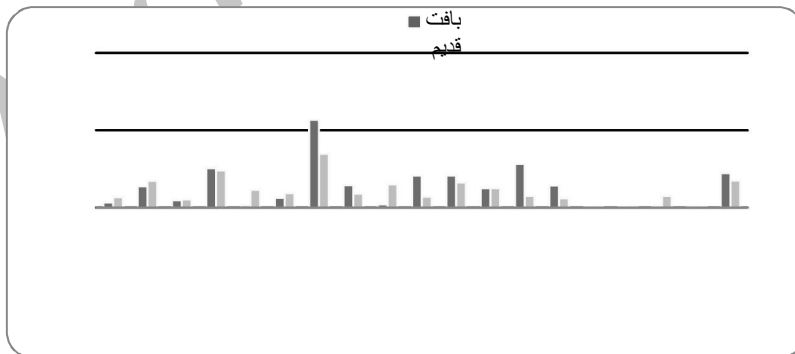
ماخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۸۹.

تحلیل اهمیت شاخص ها در سطح محلات قدیم و جدید

بر طبق جدول شماره ۳ و نمودار شماره ۱، شاخص دسترسی به فضای سبز در بافت (قدیم و جدید) پراهمیت ترین شاخص بوده، به ویژه در بافت قدیم که تراکم بالای اماکن مسکونی و تجاری در این بافت از یک طرف و نبود پارک های محله و ناحیه ای از طرف دیگر باعث شده که بیش ترین نارضایتی را از نظر ساکنان داشته باشد، البته در بافت جدید شهر مراغه نیز این

شاخص با فاصله‌ی زیاد نسبت به شاخص‌های دیگر در رتبه‌ی اول قرار دارد و نشان دهنده‌ی نیاز مبرم ساکنان این شهر نسبت به این فضاهای باز و سبز می‌باشد. شاخص کیفیت تردد حمل و نقل عمومی در بافت قدیم شهر مراغه در اهمیت بعدی قرار دارد که از عوامل اصلی می‌توان به معابر تنگ، باریک و همچنین ترافیک سنگین در این نقاط شهر، که استفاده از ناوگان حمل و نقل عمومی به صرفه نمی‌باشد. رضایت ساکنین از محله‌ی خود در اهمیت بعدی قرار دارد که نشان دهنده نارضایتی نسبی ساکنین از محله‌ی خود می‌باشد. شاخص بعدی مالکیت تومبیل می‌باشد که به ویژه در بافت قدیم این اختلاف زیادتر و جز شاخص‌های با اهمیت می‌باشد. شاخص‌های دیگر از جمله کیفیت خیابان و معابر، دسترسی سواره به واحدهای مسکونی و کیفیت ابنیه در بافت قدیم در قیاس با بافت جدی وضعیت بهتری ندارند. در بافت جدید نیز شاخص دسترسی به خدمات شهری به علت تمرکز امکانات و تسهیلات شهری در مرکز شهر و دوری بعضی محلات از مرکز باعث شده که این شاخص در بافت جدید نسبت به بافت قدیم اهمیت بیش تری داشته باشد، در شاخص‌های مساحت زیر بنا، میانگین درآمد، متوسط قیمت زمین به علت اینکه در بافت قدیم مساحت زیر بنا تقریباً شبیه هم است، همچنین به علت ساختار اجتماعی - اقتصادی و ارزش زمین همسان در سطح محلات بافت قدیم نسبت به بافت جدید این شاخص‌ها از اهمیت کم تری برخوردار هستند. شاخص دیگر که اهمیت زیادی دارد کیفیت امنیت اجتماعی می‌باشد که در هر دو بافت به ویژه در بافت جدید از اهمیت بالایی برخوردار است و از عوامل آن نیز می‌توان انسجام اجتماعی در محلات قدیم را ذکر کرد، که در شاخص روابط همسایگی روشن تر می‌شود. شاخص‌های بعدی از اهمیت کم تری برخوردار هستند و اختلاف چندانی در آن‌ها دیده نمی‌شود.

نمودار شماره ۱- اهمیت شاخص‌ها در سطح محلات جدید و قدیم شهر مراغه

ماخذ: مطالعات نگارندگان، ۱۳۸۹.

رتبه بندی محلات جدید بر اساس شاخص های کیفیت زندگی

نتیجه‌ی نهایی که محله‌ها بر اساس آن رتبه بندی می‌شوند از حاصل ضرب ماتریس F بر G به دست می‌آید، با توجه به نتایج به دست آمده در سطح محلات بافت جدید محلات ۳-۶، ۲-۶، ۱-۶ به ترتیب با بیش‌ترین امتیاز در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند این محلات که در سال‌های اخیر شکل گرفته و با توجه به جداگزیینی اکولوژیکی در شهر مراغه در سال‌های اخیر اتفاق افتاده و طبقات با موقعیت اجتماعی-اقتصادی بالاتر به این محلات نقل مکان کردند، از طرفی دیگر این محلات برخلاف محلات قدیمی‌تر که به صورت ارگانیک شکل گرفتند، از لحاظ شهرسازی نیز از شرایط بهتر برخوردار می‌باشند. در بافت جدید محلات ۴-۴، ۵-۷ و ۲-۴ به ترتیب کم‌ترین امتیاز را دارند و در پایین جدول قرار گرفتند، این محلات روستاهای نزدیک شهر مراغه بودند، با گسترش فضایی-کالبدی شهر مراغه در چند دهه اخیر با شهر ادغام شدند و تفاوت اساسی با سایر محلات بافت جدید دارند، در بعضی شاخص به ویژه در شاخص‌های اقتصادی، کیفیت مسکونی، دسترسی به خدمات شهری دارای مشکلاتی هستند.

رتبه بندی محلات قدیم بر اساس شاخص های کیفیت زندگی

با توجه به نتایج به دست آمده در بافت قدیم محله‌های ۲-۳، ۳-۱ به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم قرار دارند، این محلات با توجه به اجرای طرح‌های سامان‌دهی و بهسازی از نظر شرایط کالبدی، مسکونی و... در شرایط بهتری قرار دارند. محلات ۲-۲ و ۱-۳ در پایین رتبه قرار دارند که در آینده با اجرای طرح‌های نوسازی و بهسازی وضعیت این محلات نیز بهتر می‌شود، بافت قدیم شهر مراغه برخلاف سایر شهرها از یک انسجام اجتماعی-اقتصادی برخوردار می‌باشد که عامل مهمی برای توسعه بخش قدیمی شهر مراغه می‌باشد.

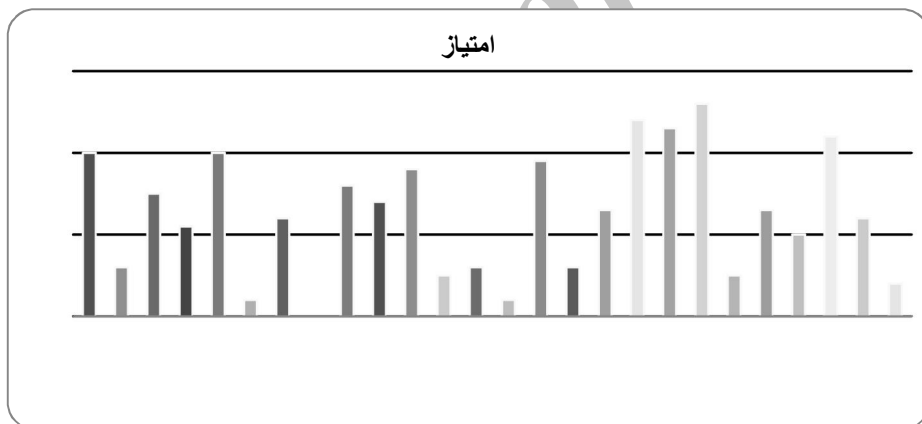
جدول ۴- ماتریس رتبه بندی نهایی محلات بافت قدیم شهر مراغه

محللات	1-2	1-3	2-2	3-1	3-2	7-1	امتیاز
1-2	0	0	1	1	0	0	۲
1-3	1	0	1	1	0	1	۴
2-2	0	0	0	1	0	0	۱
3-1	0	0	0	0	0	0	۰
3-۲	1	1	1	1	0	1	۵
7-1	1	0	1	1	0	0	۳

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۸۹.

رتبه بندی نهایی کل محلات شهر مراغه

در این مرحله بعد از این که محلات بافت قدیم و جدید را به صورت جداگانه و درون بافتی مقایسه کردیم برای این که اختلاف بین محلات بافت قدیم و جدید را روشن تر کنیم کل محلات شهر مراغه را بر اساس شاخص های کیفیت زندگی مقایسه کردیم. نتایج نشان می دهد محلاتی که در بافت جدید در وضعیت بهتر و در رتبه های بالا قرار داشتند، در کل شهر مراغه نیز این محلات در رتبه های اول قرار دارند، و محلاتی که در بافت قدیم به نسبت بقیه وضعیت بهتری داشتند در کل شهر مراغه نیز در میانه های جدول قرار دارند، البته محلاتی که در بافت قدیم از وضعیتی بهتری برخوردار نبودند، در مقایسه کل شهر نیز این محلات در رتبه های آخر قرار دارند و حتی محلاتی که دارای بافت روستایی هستند نسبت به این محلات از وضعیت بهتری برخوردار بودند. بنابراین برنامه ریزی برای سامان دهی این محلات در آینده ضروری می باشد.

نمودار شماره ۲- رتبه بندی نهایی کل محلات شهر مراغه

مأخذ: ترسیم کننده نگارندگان، ۱۳۸۹

نقشه شماره ۳-رتبه بندی محلات شهر مراغه براساس شاخص های کیفیت زندگی با استفاده از طیف رنگی بازسازی: نگارندگان، ۱۳۸۹

نتیجه گیری

از مهم ترین جریان های فکری که در دهه های اخیر برنامه ریزی را تحت تاثیر خود قرار داد مفهوم کیفیت زندگی شهری بوده است. این مفهوم لزوم توجه برنامه ریزی به شاخص های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، بهداشتی... در فرآیند توسعه شهری به منظور ارضای نیازهای مادی و معنوی شهروندان را ضروری و اجتناب پذیر کرده است. از طرف دیگر، امروزه مراکز شهری به ویژه بخش تاریخی شهرها علاوه بر کارکرد اصلی تعاملات اجتماعی و هویت اجتماعی شهروندان رابطه مستقیم و تنگاتنگی با فعالیت های مرتبط با گذراندن اوقات فراغت دارند که تحقق این مهم در مراکز شهری مستلزم توجه برنامه ریزی شهری به اهداف و ارزش های اجتماعی، اقتصادی، روانی و زیبا شناختی در چارچوب مفهوم کیفیت زندگی شهری در این مراکز می باشد. در این پژوهش هدف ابتدا شناخت اهمیت شاخص های انتخاب شده در سطح محلات بافت قدیم و جدید شهر مراغه و در مرحله بعد مقایسه محلات به صورت درون بافتی و رتبه بندی آن ها در سطح محلات بافت قدیم و جدید بوده است. در نهایت کل محلات بافت قدیم و جدید را رتبه بندی کردیم تا اختلاف کیفیت زندگی در سطح محلات دو بافت نسبت به یکدیگر بیش تر روشن شود.

بر اساس نتایج به دست آمده از روش آنتروپی دسترسی به فضای سبز بیش ترین اهمیت را در سطح محلات بافت قدیم و فرسوده دارد و فاصله آن با سایر شاخص ها بسیار زیاد است، در

کل در شاخص هایی همچون کیفیت خیابان ها و معابر، کیفیت حمل و نقل عمومی، دسترسی سواره به واحد های مسکونی، وضعیت محلات بافت قدیم نسبت به بافت جدید از شرایط خوبی برخوردار نیستند. در شاخص های دسترسی به تسهیلات خدمات عمومی، امنیت اجتماعی، متوسط قیمت زمین، محلات بافت جدید نسبت به بافت قدیم از شرایط خوبی برخوردار نیستند. در نهایت شش تا عامل اصلی را در بافت قدیم و جدید بررسی کردیم، (جدول شماره ۳) عامل دسترسی به تسهیلات و خدمات شهری با امتیاز ۰.۱۵۸ در بافت قدیم در رتبه اول قرار دارد که امتیاز دسترسی به فضای سبز در دست یابی به این رتبه بیش ترین تاثیر را داشته است. همین عامل با امتیاز ۰.۱۱۹ در بافت جدید در رتبه اول قرار دارد، تمرکز امکانات شهری در مرکز شهر و نبود این تسهیلات در سطح محله ای از جمله مشکلات محلات به بافت جدید می باشد. عامل دوم در بافت قدیم کیفیت حمل و نقل عمومی می باشد که به علت بافت ارگانیک محلات بافت قدیم و سازگار نبودن آنها با نیاز های امروز باعث مشکلاتی در این محلات شده است. در مرحله ی بعدی با استفاده از مدل ELECTRE محلات را بر اساس فرایندی که در بالا توضیح داده شد به صورت دو به دو مقایسه کردیم، در نهایت بر اساس امتیازهایی که از شاخص های کیفیت زندگی دریافت کردند، رتبه بندی کردیم. بعضی محلات بافت فرسوده از شرایط نسبتا خوبی برخوردار بودند، یعنی در میانه های جدول قرار داشتند، ولی برخی دیگر در رتبه های آخر قرار داشتند، این وضعیت برای این محلات به عنوان بافت تاریخی و ارزشمند بهتر نیست، بنابراین برنامه ریزی هایی که برای توسعه آتی شهر مراغه در آینده صورت می گیرد، باید به سطح کیفی محلات هم از ابعاد عینی و هم از ابعاد ذهنی توجه بیش تری شود.

منابع و مآخذ:

- ۱- اصغرپور، م، ۱۳۸۷. تصمیم‌گیری چندمعیاره، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم.
- ۲- مهدیزاده، ج، ۱۳۸۲. برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران، چاپ دوم (پاییز).
- ۳- رضوانی، م، ۱۳۸۷. سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصلنامه روستا-توسعه، سال ۱۱، شماره ۳.
- ۴- رضوانی، م؛ متکان، ع؛ منصوریان، ح؛ ستاری، م، ۱۳۸۷. توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری مورد: شهر نورآباد، مجله مطالعات شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم.
- ۵- کوكبی، ا.، پورجعفر، م.، تقوایی، ع. ۱۳۸۴. برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها، فصلنامه جستارهای شهرسازی، شماره ۱۲، بهار ۱۳۸۲.
- ۶- _____ ۱۳۸۶. معیارهای ارزیابی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، نشریه هویت شهر، سال اول، شماره ۱.
- 7- Campbell, A., Converse, P., & Rodgers, W. (1976). The quality of American life. New York: Russell Sage.
- 8 -Cheung, C., (1997). Toward a theoretically based measurement model of the good life. J. Gen. Psychol. 158 (2), 200-215.
- 9-Crap, F. Zawadski, R., (1976)., Dimensions of urban environmental, quality environmental behavior, 8(2), pp239-264.
- 10-Das, D., (2008), Urban quality of life: Acase study of Guwahati, Social indicators research, 88:279-310.
- 11-Diener, E., Suh, E., 1997. Measuring quality of life: economic. Soc. Indicators Res. 40 1 (2), 189-216.
- 12- Lee, Y-J.,(2008), Subjective quality of life measurement in Taipei, Building and Environment 43 (2008) 1205-1215, 0360-1323/\$ - see front matter © 2007 Elsevier Ltd. All rights reserved. doi:10.1016/j.buildenv.2006.11.023
- 13-Liu, B., (1976)., Quality of Life Indicators in U.S. Metropolitan Areas: A Statistical Analysis. Praeger, New York.

- 14- Marans, R.W., Rodgers, W., (1975),. Toward an understanding of community satisfaction. In: Hawley, A., Rock, V. (Eds.), *Metropolitan America in Contemporary Perspective*. Halsted Press, New York.
- 15-Musschenga, A.W., (1997). The relation between concepts of quality-of-life. *J. Med. Philos.* 22 (1), 11–28.
- 16-Pacione, M., (2003a), Introduction on urban environmental quality and human wellbeing, *Landscape and Urban Planning* 65 (2003) 1–3, 0169-2046/02/\$20.00 © 2002 Elsevier Science B.V. All rights reserved.
- 17- Pacione, M.,(2003b), Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning* 65 (2003) 19–30, 0169-2046/03/\$20.00 © 2003 Elsevier Science B.V. All rights reserved.
- 18-Raphael, D., Renwick, R., Brown, I., Rootman, I.,(1996). Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions. *Soc. Indicators Res.* 39 (1), 65–88.
- 19-RIVM,(2002). In: Bouwman, A., van Kamp, I., van Poll, R. (Eds.), Report 630950 00x Workshopverslag Leefomgevingskwaliteit II. Verslag Workshop, 18 December 2001, in press.
- 20- Schneider,M.(1976), The quality of life and social indicators research, *Public administration Review*, Vol36(3): 297-305.
- 21-Smith, T., Nelischer, M., Perkins, N., (1997), Quality of an urban community: a framework for understanding the relationship between quality and physical form, *Landscape and Urban Planning* 39 (1997) 229-241, 0169.2046/97/\$17.00 0 1997 Published by Elsevier Science Ltd. All rights reserved. PII S0169-2046(97)00055-8
- 22-Szalai, A., 1980. The meaning of comparative research on the quality of life. In: Szalai, A., Andrews, F. (Eds.), *The Quality of Life*. Sage Beverly Hills, CA, pp. 7–24.
- 23-van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G.,(2003), Urban environmental quality and human well-being Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study, *Landscape and Urban Planning* 65 (2003) 5–18, 0169-2046/03/\$20.00 © 2003 Elsevier Science B.V. All rights reserved. PII: S0169-2046(02)00232-3

- 24-Veenhoven, R., (1996). Happy Life-Expectancy—A Comprehensive Measure of Quality-of-Life in Nations, *Social Indicators Research* 39. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1996, pp. 1–58.
- 25- WHO. World Health Organization (1999). WHOQOL: annotated bibliography (October 1999 version). Geneva: WH; 1999
- 26- E.L. Spinney, J., M. Scott, D., Newbold, K.B.,(2009), Transport mobility benefits and quality of life: A time-use perspective of elderly Canadians, *Transport Policy* 16 (2009) 1–11, 0967-070X/\$-see front matter & 2009ElsevierLtd.Allrightsreserved.
- 27-de Groot, J., Steg, L.,(2006), Impact of transport pricing on quality of life, acceptability, and intentions to reduce car use: An exploratory study in Five European countries, *Journal of Transport Geography* 14 (2006) 463–470, 0966-6923/\$ - see front matter © 2006 Elsevier Ltd. of Sheffield, LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES, PUBLISHERS.
- 28-Wang, B., Li, X., Stanton, B., Fang,X., (2010), The influence of social stigma and discriminatory experience on psychological distress and quality of life among rural-to-urban migrants in China, *Social Science & Medicine* xxx (2010) 1-9, 0277-9536/\$ e see front matter Published by Elsevier Ltd., this article in press.
- 29-Preuss, I., W. Vemuri, A., (2004), “Smart growth” and dynamic modeling: implications for quality of life in Montgomery County, Maryland, *Ecological Modelling* 171 (2004) 415–432, 0304-3800/\$ – see front matter © 2003 Elsevier B.V. All rights reserved.
- 30-O.Marquez, L., C.Smith, N., (1999), A framework for linking urban form and air quality, *Environmental Modelling & Software* 14 (1999) 541–548, 1364-8152/99/\$ - see front matter. Ó 1999 Elsevier Science Ltd. All rights reserved.
- 31-Wong, C.,(2001), The Relationship Between Quality of Life and Local Economic Development: An Empirical Study of Local Authority Areas in England, *Cities*, Vol. 18, No. 1, pp. 25–32, 2001, Ó 2001 Elsevier Science Ltd. All rights reserved Printed in Great Britain 0264-2751/01 \$ - see front matter.
- 32-Whitehead,T., Simmonds, D., Preston.,J (2006), The effect of urban quality improvements on economic activity, *Journal of Environmental*

Management 80 (2006) 1–12, 0301-4797/\$ - see front matter q 2005 Elsevier Ltd. All rights reserved.

33-J. Mason, M., W. Valente, T., Coatsworth, J.D., Mennis, J., Lawrence, F., Zelenak, P., (2010), Place based social network quality and correlates of substance use among urban adolescents, *Journal of Adolescence* 33 (2010) 419–427, 0140-1971/\$ – see front matter _ 2009 The Association for Professionals in Services for Adolescents. Published by Elsevier Ltd. All rights reserved.

34-J. Mason, M., W. Valente, T., Coatsworth, J.D., Mennis, J., Lawrence, F., Zelenak, P., (2010), Place based social network quality and correlates of substance use among urban adolescents, *Journal of Adolescence* 33 (2010) 419–427, 0140-1971/\$ – see front matter _ 2009 The Association for Professionals in Services for Adolescents. Published by Elsevier Ltd. All rights reserved.

35-Godefroid, s., (2001), Temporal analysis of the Brussels $\bar{\text{ora}}$ as indicator for changing environmental quality, *Landscape and Urban Planning* 52 (2001) 203±224, 0169-2046/01/\$20.00 # 2001 Elsevier Science B.V. All rights reserved.

36-M.J. Geelen, L., A.J. Huijbregts, M., den Hollander, H., M.J. Ragas, A., van Jaarsveld, H.A., de Zwart, D., (2009), Confronting environmental pressure, environmental quality and human health impact indicators of priority air emissions, *Atmospheric Environment* 43 (2009) 1613–1621, 1352-2310/\$ – see front matter _ 2008 Elsevier Ltd. All rights reserved.

37-Ryashchenko, S. V., Gukalova, I.V., (2010), Public health in the system of regional indicators of the quality of life in Russia and Ukraine, *Geography and Natural Resources* 31 (2010) 11–17, Copyright © 2010 IG SB, Siberian Branch of RAS. Published by Elsevier B.V. All rights reserved.

38-S. Westaway, M., (2006), A longitudinal investigation of satisfaction with personal and environmental quality of life in an informal South African housing settlement, Doornkop, Soweto, *Habitat International* 30 (2006) 175–189, 0197-3975/\$ - see front matter r 2004 Elsevier Ltd. All rights reserved

39-Moser, G., (2009), Quality of life and sustainability: Toward person–environment congruity, *Journal of Environmental Psychology* 29 (2009)

351–357, 0272-4944/\$ – see front matter _ 2009 Elsevier Ltd. All rights reserved.

40-Bloom, David E., Craig, Patricia H., and Malaney, Pia N. (2001), The quality of life in Rural Asia. Manila: Asian Development Bank.

41-Bukenya, James Obadia (2001) Rural Quality of life in a changing Environment: a Study of the Eramosa-speed Region. Ontario: The university of Guelph.

42-Coffman, Don D. and Adamek, Mary S. (1999), 'The contributions of Wind Band Participation to quality of life of senior adults'. Music Therapy perspectives. Vol. 17, no. 1.

43- Auh, Seongyeon, (2005), An Investigation of the Relationship between Quality of life and Residential Environments among Rural Families. Ames: Iowa State University.

44-Habib, R.R., Mahfoud, Z., Fawaz, M., Basma, S.H., Yeretian, J.S., (2009), Housing quality and ill health in a disadvantaged urban community, Public Health 123 (2009) 174–181, 0033-3506/\$ – see front matter _ 2008 The Royal Society for Public Health. Published by Elsevier Ltd. All rights reserved.

45-Yi-Chung Hu (2009) Bankruptcy prediction using ELECTRE-based single-layer perceptron, Neurocomputing 72 , 3150–3157.

46-Xiaoting Wang (2008), Evangelos Triantaphyllou, Ranking irregularities when evaluating alternatives by using some ELECTRE methods the international journal of management science.

47-Bonomi A, Patric D, Bushnell D. (2000) Validation of the United States' version of the World Health Organization Quality of Life (WHOQOL) instrument. Journal of Clinical Epidemiology; 53: 1-12